

Букурещкия договор от 1913 г. и резултатите от него за Балканските държави

Въведение

Договорът от Букурещ се сключва, за да сложи край на междуособиците на Балканите след Балканските войни от 1912-1913 г. Самите войни “дават име” на региона, определен като “барутен погреб”, заплашващ мира на континента. От гледна точка на България, Балканските войни са свързани със стремежа за обединение на българските земи, със силата на българското оръжие, но и с първата национална катастрофа, последвала от Букурещкия договор и силно неизгодните условия по него.

Следва да се посочи, че този договор е сключен под влияние и на Великите сили. Русия не крие симпатиите си към християнските държави, въпреки че официално се обявява против войната, за общ балкански блок, включващ и Турция. Западните държави пък поддържат целостта на Османската империя и се страхуват от австрийска интервенция на Балканите, което може да разшири границите на конфликта и да го превърне в общоевропейски. На практика единството в балканския съюз престава да съществува още след първите победи срещу турците.

Втората балканска (Междусъюзническа) война поставя началото на трайното балканско противопоставяне в новата ни история. Букурещкият и Цариградският договори от 1913 г. са сключени с единствената, в крайна сметка, победена държава и това е България.

1. Последници от договора за България - отношения с Румъния

Безспорна аксиома за историческата ни действителност е твърдението, че България граничи със собствените си територии. То отдавна се е наложило терминологично в българската история, защото е резултат от красноречива констатация на историческите факти, оформили днешната реалност на Балканите.

В началото на отминалия век Букурещкия диктат извършват окончателното отнемане на цялата област от България и предаването ѝ във властта на Кралска Румъния. Така в продължение на близо 27 години житницата на България и живеещите там българи са част от неимоверно раздутата териториално многонационална "Велика Румъния".

Всъщност Добруджанският въпрос е малко известен за българската общественост. Той не е свързан с въстания (все пак през 1918-1919 г. се подготвя въоръжена съпротива срещу румънската реокупация, осуетена от тогавашното правителство на Т. Теодоров), въпреки че дълго време е основен в българско-румънските отношения. За него като че ли се избягва да се говори, както това става след Освобождението за дълъг период по отношение на Северна Добруджа.

Румънските аспирации към тази област могат да се отнесат още към времето на Първия балкански съюз (1866-1868 г.), който не се реализира на практика, но поне "на книга" обещава на Обединените дунавски княжества (това е името на Румъния тогава) при победа над Османската империя разширяване на територията им до линията Русе - Варна.

Срещу 8480 кв. км със 136 000 население в Южна Бесарабия Румъния получава 15 623 кв. км със 150 290 души население в Северна Добруджа. След заемането на новите територии северните ни съседи много бързо забравят убедителните си становища за българския ѝ характер.

Началото на румънизиранието на северните части на областта се поставя с постепенното ликвидиране на самостоятелността на българските черкви. Остър спор се завързва и във връзка с определянето на границата при град Силистра.

По времето, когато се създава Вторият балкански съюз, Румъния декларира позицията си за запазване на балканското статукво. Ако то обаче бъде нарушено, тя ще търси компенсация от България. Преди всичко поради невключването ѝ в новия съюз, а не в резултат на усещане за някаква опасност за страната ни, за Букурещ заминава Иван Икономов. При срещата му с румънския външен министър Т. Майореску той също е уведомен за румънското намерение "единствено на юг да реализира териториалното си разширение". Докато съюзените балкански държави се подготвят за война, между Румъния и Турция се провеждат оживени срещи, като дори се заговарва за сключването на конвенция между тях. Ангажирано изключително само с македонския въпрос, българското правителство не обръща достатъчно голямо внимание на опасността от север. Задоволява се само да декларира, че "нито предлага и нито дава педя земя или други области на Румъния". За това пренебрегване на опасността

влияние оказва и споразумението със Сърбия, според което тя се задължава "да обяви война на Румъния, ако тя нападне България, като отправи против нея най-малко 100 хил. бойци към Средния Дунав или бойния театър в Добруджа".

В първите дни на Балканската война румънското правителство запазва мълчание по всички предявени преди това въпроси, но след превземането на Лозенград от българската армия Букурещ отново се активизира. Някои от опозиционните партии там дори настояват за военна мобилизация и окупация на линията Тутракан-Балчик. На 21 октомври 1912 г. са предявени и официалните румънски претенции.

В започналия дълъг пазарлък, при който северните ни съседи съвсем добронамерено (като благодарност за спазвания от тях неутралитет) искат да откъснат българска територия, Великите сили застават зад техните искания. Единствено Русия проявява известно колебание, раздвоена между желанието да не загуби България или да спечели Румъния срещу Австро-Унгария. В крайна сметка всички ни съветват да направим исканите от нас малки отстъпки. Чак тогава българското правителство проявява рефлексни признаци на самозащита, като прави опит да получи подкрепата на някоя от силите на деня. Започва дългата и мъчителна обиколка на Стоян Данев, в която той ще получи много насърчителни потупвания и още повече съвети да се уважат румънските искания. По същото време Карол I е категоричен в намеренията си, заявени пред Блондел, френския пълномощен министър, че ще "вземе град Силистра заедно с други териториални придобивки по добруджанската граница".

В румънската столица председателят на Народното събрание е подложен на некоректен натиск от страна на домакините. Направените от него дипломатически обяснения и пояснения се възприемат като дадени обещания и като такива се раздухват от румънската преса. Официалните разговори между двете страни продължават в Лондон паралелно с преговорите между държавите от Балканския съюз и Турция. На тях стават ясни намеренията на съгласенската дипломация да откъсне Румъния от влиянието на Тройния съюз, като заедно с това създаде един по-голям блок от съществуващия Балкански съюз, насочен срещу германските планове.

2. Отношенията между балканските съюзници

Появяват се и първите пукнатини между балканските съюзници, изолиращи България. Все по-голямо е гръцко-румънското сближение при значително обтягане на гръцко-българските отношения. За да подсили твърдостта в намеренията си по отношение на исканите териториални отстъпки, правителството на Майореску вотира 151 млн. леи за военни разходи. Скоро след това са направени и военни поръчки за подготовката на румънската армия за война през зимата. Румънското правителство прави опит и да купи исканата от него българска територия, като първоначалната сума от 10 млн. лева бързо нараства на 150 млн. лева, заедно с обещанието за един корпус

войска в помощ на българската армия.

Подложено на натиск, правителството на Ив. Ев. Гешов се опитва да отклони румънските искания. Вместо поправка на границата в Южна Добруджа то предлага съюзенство на "Света гора". Впоследствие българското правителство се съгласява и на други отстъпки, но те не могат да задоволят все по-растящите румънски претенции.

След продължителни и мъчителни преговори в Лондон най-после е подписан общ протокол, обобщаващ "постигнатото" между двете държави. Българската делегация отново е изненадана. В румънските искания са включени градовете, които дотогава не са обсъждани като териториална претенция. Всъщност Румъния иска поправка на границата, която "да започва от точка западно от Тутракан и да стига (включително) до Балчик на Черно море. На продължилите в София от 30 януари 1913 г. преговори румънската делегация продължава да настоява за отстъпки до линията Силистра - Балчик. След като българският отговор не я удовлетворява, по нейно настояване преговорите са прекъснати. Това втвърдяване на румънската позиция се обяснява с подновения договор между Виена и Букурещ, в който австрийското правителство се задължава да "не предприема урегулирането на балканския въпрос без Силистра - Каварна, или Силистра - Калиакра да станат румънски".

Румънският максимализъм е посрещнат хладно и с недоумение в Лондон и Петербург. Е. Грей смята, че румънското упорство ще доведе до нов балкански конфликт. Русия също е смутена. Там добре разбират, че отстъпването на Балчик, фактически ликвидира (прави твърде уязвима) Варна - единствената българска военноморска база.

Там смятат, че дори да постигне своите искания, най-малко след пет години ще избухне нова война, в която Румъния може да загуби и цяла Добруджа. В крайна сметка въпросът с румънските претенции се решава от Петербургската конференция на Великите сили. На 26 април/9 май 1913 г. град Силистра е предаден на Румъния. От името на конференцията на българската нация и на българския цар е изказана благодарност за жеста в името на приятелството и общия мир. Тази е първата, най-продължителна и мъчителна отстъпка, която прави, без да е победена, победителката България в Първата балканска война. В последвалия втори балкански конфликт на 28 юни 1913 г. румънската армия нахлува в българска територия. Мотивът е, че "защита на румънските интереси изисква окупацията на линията Тутракан - Балчик".

в Южна Добруджа живеят 136 439 българи, или 44.3% от цялото население срещу 8523 румънци, съставляващи само 2.8% от жителите в областта.

През последвалите години румънските власти прилагат всички законни и незаконни средства, за да променят етническия облик на областта. Най-унищожителен е ударът срещу българското образование. При окупацията на Южна Добруджа през 1913 г. румънските власти заварват добре организирано българско образование, включващо 257 основни училища, 13 прогимназии, 1 гимназия и 2 земеделски училища с общо 23 427 ученици, обучавани от 581 учители. Само за една година румънската администрация успява да сведе до минимум българските огнища на знание. В градовете Добрич, Балчик и Каварна остава само по едно българско училище с общо 35 учители и 1397 ученици. Всички селски училища са премахнати.

Окончателното връщане на Южна Добруджа в пределите на България е резултат не само от наслагването на благоприятни за нас обстоятелства, но и закономерен резултат от непримиримостта на всички български правителства с клаузите на наложения Ньойски диктат.

3. Проблемът с Македония

Букурещкият договор за мир е подписан на 10 август 1913 г. от Румъния, Сърбия, Гърция и Черна страна, от една страна и България, от друга. С него завършва неуспешната за България Междусъюзническа война. България е орязана от всички страни. Румъния придобива освен Силистра, отстъпена ѝ по силата на Санктпетербургския договор (26 април 1913 г.), и останалата част от Южна Добруджа.

Сърбия получава не само спорната зона, но и безспорната зона на Вардарска Македония с изключение на района на река Струмица. Гърция задържа Солун и хинтерланда му и присъединява Егейска Македония със Сяр, Драма и Кавала. От всичките си придобивки по време на Балканската война България запазва само Западна Тракия и Струмица в Македония. Това са единствените български земи под турско владичество, които получават жадуваната с векове национална свобода.

Още на другия ден след подписването на Букурещкия договор, на 11 август 1913 г., ЦК на ВМОРО се свиква на заседание. Взима се решение да се настоява пред великите сили за ревизия на Букурещкия договор, а в противен случай Организацията да продължи своята революционна борба за освобождението на Вардарска и Егейска Македония.

Първата стъпка в тази насока е меморандумът на новопрогонените българи от

Македония. Той е изпратен още същия ден, 11 август 1913 г., до английския министър на външните работи Едуард Грей, председател на Лондонската посланическа конференция, и до пълномощните министри на Русия, Англия, Австро-Унгария, Италия и Франция в София. В него от името на 150 хиляди македонски българи, жертва на новите завоеватели на Македония - сърби и гърци, решително се протестира против Букурещкия договор, който обрича българите в Македония на едно по-тежко робство от турското.

Като втора мирна инициатива една тричленна делегация, съставена от професорите Любомир Милетич, Иван Георгов и Александър Балабанов, е упълномощена да посети незабавно правителствата на европейските велики сили, на които от името на ЦК на ВМОРО да предаде подробно изложение. Още от първите срещи на делегацията се разбира, че тези правителства не проявяват готовност да се заемат с ревизия на Букурещкия договор.

След като изслушва доклада на професорите за резултата от тяхната мисия в чужбина, ЦК на ВМОРО издава директива No 2 от 21 август 1913 г. до всички революционни дейци, войводи и членове на Организацията. В нея се нарежда те да пристъпят към възобновяване на организационната и куриерската мрежа и връзките между отделните окръжни, околийски и районни комитети във Вардарска и Егейска Македония. На войводите се възлага системно да подготвят населението за нова борба срещу сръбското и гръцкото робство. ЦК на ВМОРО решава също така незабавно да се пристъпи към подготовка на въстание в Битолско, Охридско и Дебърско. Задачите по подготовката се възлагат на Петър Чаулев от Охрид, член на ЦК, Павел Христов от Битоля, задграничен представител на ВМОРО, Милан Матов от Струга, Христо Атанасов, Нестор Георгиев, Антон Шибакков и други дейци и войводи в тези райони. Те получават пълномощно да влязат във връзка и с албанските революционери и да преговарят с тях за общи действия.

В резултат на преговорите, които се водят в Елбасан, се постига споразумение между ВМОРО и Албанския революционен комитет, начело със Сефадин Пустина, за организиране и обявяване на съвместно въстание срещу сръбския режим. Решено е въстанието да се обяви в началото на октомври 1913 г.

Всеобхватна подготовка обаче те не успяват да извършат, тъй като непредвидено въстанието избухва един месец по-рано и бързо обхваща Дебърско, Стружко и Охридско. Обединените български и албански чети освобождават Дебър и на 9 септември 1913 г. установяват в града българо-албанска власт. Във временната управа

са избрани Сефадин Пустина, Христо Атанасов, Иван Бойчев, Нестор Георгиев, Риза бей, Байрам Стрезимир и др., всички родом от гр. Дебър. Чиновниците от сръбската администрация са прогонени от града. Два сръбски полка се спасяват с бягство, а 420 войници са пленени.

Въстаниците прогонват сръбските войски и администрация и от Стружко и Охридско. Четвърти сръбски полк е пленен заедно с всички офицери. Няколко сръбски оръдия са пленени в Охрид, където четите на Петър Чаулев и Павел Христов влизат още на 12 септември призори. Жителите на този исторически център на българщината ги посрещат възторжено. Целият град е окичен с български знамена. На състоялото се събрание е учредена временна българска управа. На 15 септември 1913 г. в Охрид се събират няколко хиляди въоръжени въстаници. На състоялия се воеводски съвет за главнокомандващ на всички въоръжени сили е избран Петър Чаулев. Взето в решение въстаниците незабавно да тръгнат към Битоля и Кичево. Определени са и войводите, които ще действат в съответните райони. Тъкмо когато въстаниците са готови да тръгнат, Петър Чаулев получава съобщение, че по искане на сърбите гръцки войски са преминали границата и са превзели с. Поградец в южния край на езерото, съвсем близо до Охрид. Чаулев веднага изпраща един български учител да предупреди гръцкия командир да се оттегли с войските си или ще бъдат нападнати. Гръцките войски се оттеглят. Въстаниците обаче загубват близо две денонощия.

Избухването на въстанието и прогонването на сръбските войски от Дебърско, Стружко и Охридско подтикват сръбското правителство да обяви, че е започнала "нова война". Още на 11 септември е издаден кралски указ за мобилизация. За потушаване на въстанието освен редовната армия са мобилизирани допълнително около 100 хиляди войници. В помощ се изпращат и четите на "Црна рука", известни със своята злодейска жестокост, които в момента се намират в различни краища на Македония.

При потушаване на въстанието сръбските войски и чети извършват масови насилия и разрушения във въстаналите райони. В Охридска околия са изгорени до основи 80 села, а в района между Охрид, Дебър и Гостивар изцяло или частично са опожарени около 180 села. В Охрид са убити 8-ма свещеници, 5-ма учители и около 150 български граждани. Избити са и около 500 турци и албанци. Къщите в цели квартали са разрушени като принадлежащи на бунтовници. Голяма част от избитите са хвърлени в дълбокия сух кладенец до Имарет джамия. След това кладенецът е затрупан с камъни. Стотици охридчани са хвърлени в затворите. Другият въстанал район - Дебър и Дебърско, е подложен на жестоко опустошение. Градът е почти напълно разрушен. Опожарени, ограбени и обезлюдени са десетки села.

За да спасят живота си, над 30 хиляди души от тази част на Македония по различни пътища бягат към България. Те се присъединяват към огромния брой бежанци от Вардарска и Егейска Македония, които напускат своя дом и роден край след Илинденско-Преображенското въстание и по-късно след Балканската и Междусъюзническата война и пристигат в освободените български предели. Макар и в трудно положение - след две войни, България ги приема и осигурява подслон и живот на всички прокудени българи. Хилядите албански бежанци намират подслон в съседна Албания.

Така завършва въстанието на българи и албанци в Охридско, Стружко и Дебърско през септември 1913 г. То избухва само един месец след подписването на Букурещкия договор и е израз на всеобщото негодувание и народната съпротива срещу носителите на новото робство в Македония, проявили своя грабителски инстинкт за чужда земя и нечовешко третиране на българското население. То е енергичен въоръжен протест срещу всички, които открито или тайно насърчават или безмълвно одобряват несправедливото дело, извършено с Букурещкия договор спрямо българския народ.

Заклучение

Букурещкият договор е сключен в [Букурещ](#) на [10 август](#) [1913](#) от представители на [България](#)

,
[Румъния](#)

,
[Сърбия](#)

,
[Черна гора](#)

и
[Гърция](#)

, като слага край на

[Междусъюзническата война](#)

България е принудена да приеме условията на своите противници, тъй като румънските войски достигат близо до [София](#) . Според Букурещкия договор [Сърбия](#) получава [Вардарска Македония](#)

,
[Гърция](#)

—
[Егейска Македония](#)

,
[Румъния](#)

—
[Южна Добруджа](#)

, а
[България](#)

—
[Пиринска Македония](#)

и
[Западна Тракия](#)

Договорът е изключително неблагоприятен за нашата страна и води до големи териториални загуби. Румъния придобива освен Силистра, отстъпена ѝ по силата на Санктпетербургския договор (26 април 1913 г.), и останалата част от Южна Добруджа. Сърбия получава не само спорната зона, но и безспорната зона на Вардарска Македония с изключение на района на река Струмица. Гърция задържа Солун и хинтерланда му и присъединява Егейска Македония със Сяр, Драма и Кавала. От всичките земи, завоювани по време на Балканската война, България запазва само Западна Тракия и Струмица в Македония.

България отстъпва на Румъния Южна Добруджа като “компенсация” за придобитите земи в Беломорска Тракия. Сърбия и Гърция си поделят преобладаващата част от Македония, като Белград слага ръка върху нейния Вардарски, а Атина – върху Егейския ѝ дял. В българските гранични предели остават само териториите, заключени между поречията на Струма, Места и Марица, т.е. Родопите, Пиринска Македония и Западна Тракия. Така Българската държава получава излаз на Бяло море.

Според Букурещкия договор България е принудена да демобилизира своята армия. Българо-турските отношения се оформят с Цариградския договор от 16 септември 1913 г. България отстъпва на Османската империя Източна Тракия без Малко-Търновско, Свиленградско и Царевско

Българите в Македония не се примиряват с отреденото им положение на сръбски и гръцки поданици и оказват съпротива срещу бившите съюзници. През септември 1913 г. въстание избухва и в Дебърско, Охридско и Стружко. За кратко време е превзет

Охрид. Сърбите обаче успяват да потушат тези бунтове.

Междусъюзническата война приключва с Първата национална катастрофа за България. Националното обединение не е постигнато. Погромът води до големи териториални загуби и до пълното пренебрегване на националните интереси на българското население в заграбените от съседите земи. В двете Балкански войни България губи повече от 66 хил. души и дава 100 хил. ранени. Икономиката на страната понася щети за около 2 млрд. лв. В България пристигат близо 250 000 бежанци от Македония и Тракия.

Подкопана е вярата на българския народ във възможностите за осъществяване на националните идеали. Букурещкият договор и последвалият го първи национален погром слагат началото на една агония във вътрешнобалканските отношения, чиито конвулсии и до днес преминават през политическия климат на Европейския югоизток.

Въпреки противоречивите оценки, в принципната си същност Междусъюзническата война има националноосвободителен характер за всички българи, останали след Първата Балканска война под сръбска и гръцка окупация. Погрешната оценка на международната обстановка, липсата на дипломатическа осигуреност, военната недалновидност и разногласията между военното и политическото ръководство обричат българската национална кауза на провал.

Библиография

1. Антонов, Ал., История на България, Май, С., 2008
2. Анчев, Ст., 7 септември 1940 г- една премълчавана дата на национално единение, В-к Пари плюс, бр 33// 2001
3. Лазаров, Ив., Пл. Павлов, Ив. Тютюнджиев, М. Палангурски. История на България. Слово, В. Търново, 1998

4. Разсуканов, Й., Българите в Македония не искат да живеят под сръбско робство,
В-к Македония, бр. 33// 1998